УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

Наставно-научно веће Филолошког факултета Универзитета у Београду, на седници одржаној 23. IV 2014. године, донело је одлуку бр. 1089/1 о образовању Комисије за преглед и оцену докторске дисертације коју је мр Ана Батас предала под насловом *Фонетска и акценатска променљивост речи у континуалном говору.*

Састав комисије:

1. Др Јелица Јокановић Михајлов, ментор, редовни професор (12. XII 2012.), ужа научна област Српски језик, Филолошки факултет Универзитета у Београду

2. Др Весна Крајишник, доцент (16. IV 2013.), ужа научна област Српски језик, Филолошки факултет Универзитета у Београду

3. Др Зорка Кашић, редовни професор (4. XI 2002.), ужа научна област Лингвистика и Фонетика, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију Универзитета у Београду

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

1. Име, име једног родитеља, презиме:
   Ана (Слободан) **Батас**
2. Датум рођења, општина, република:
   9. X 1978, Пожаревац, Србија
3. Датум одбране, место и назив магистарске тезе:
   7. XII 2007, Београд, Филолошки факултет Универзитета у Београду, *Квантитативне и спектралне карактеристике консонаната српског књижевног језика*
4. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука:
   магистар филолошких наука (Наука о језику)

БИОГРАФИЈА И БИБЛИОГРАФИЈА КАНДИДАТА

Ана Батас, магистар филолоших наука, рођена је 9. октобра 1978. године у Пожаревцу. У Ваљеву је завршила основну и средњу школу. Дипломирала је 25. децембра 2002. године на групи *Српски језик и књижевност* Филолошког факултета Универзитета у Београду. На истом факултету завршила је и постдипломске студије (смер: *Наука о језику*), одбранивши 7. децембра 2007. године магистарски рад *Квантитативне и спектралне карактеристике консонаната српског књижевног језика*, под менторством проф. др Јелице Јокановић Михајлов.

У звању асистента-приправника, а затим асистента за предмет *Савремени српски језик* ради од 2003. године на Катедри за српски језик са јужнословенским језицима Филолошког факултета Универзитета у Београду. Држала је вежбе из следећих предмета: *Фонетика српског језика*, *Фонологија српског језика*, *Акцентологија српског језика I и II*, *Акцентологија – специјални курс*, *Интонација* и *Говорна култура*.

Учествовала је на три домаћа фундаментална пројекта, која је финансирало Министарство просвете, науке и технолошког развоја:

1) Терминилошка стандардизација лингвистичког описа савременог српског језика (бр.:1748): 2004–2005.

2) Теоријско-методолошки оквир за модернизацију описа српског језика (бр.:148021): 2006–2010.

3) Српски језик и његови ресурси: опис, теорија, примене (бр.: 178006): 2010–2014.

Објављени радови:

1. *Класификација консонаната српског језика са становишта артикулационе фонетике – терминолошки аспект*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 34/3, 2005, стр. 113–137.

2. *Дефиниција и класификација вокала српског језика са становишта артикулационе фонетике – терминолошки аспект*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 35/3, 2007, стр. 25–45.

3. *Дефиниције сонаната у граматикама српског језика*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 36/3, 2008, стр. 13–33.

4. *Акустичке карактеристике експлозива српског језика у финалном положају: квантитет*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 39/3, 2010, стр. 255–274.

5. *Акустичке карактеристике алофона фонеме /х/ у интервокалском положају*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 40/3, Београд, 2011, стр. 183–208.

6. *Трајање консонаната у интервокалском положају*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 42/3, 2013, стр. 139–152.

7. *Акустичке карактеристике алофона фонеме /х/ у посебним позицијама*, Српски језик, XIX, 2014, [у штампи].

III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Фонетска и акценатска променљивост речи у континуалном говору

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Докторска дисертација мр Ане Батас има 323 стране компјутерског слога и састоји се из следећих делова: Резиме на српском и енглеском језику, Садржај;

1. Увод (1–26): 1.1. Предмет, 1.2. Општи појмови, 1.2.1. Коартикулација, 1.2.2. Асимилација, 1.2.3. Палатализације, веларизације и лабијализације, 1.3. Задаци и циљеви истраживања, 1.4. Досадашња истраживања, 1.4.1. Теоријски радови, 1.4.1.1. Теоријски радови из акустичке фонетике, 1.4.1.2. Теорија коартикулације, 1.4.2. Методолошки радови, 1.5. Методологија, 1.5.1. Информатори и корпус, 1.5.2. Речи-узорци и оквирне реченице, 1.5.3. Снимање, 1.5.4. Подешавања у *Praat*-у, 1.6. Мерења;

2. Коартикулација консонаната у зависности од вокала (27–121): 2.1. Досадашња

истраживања, 2.1.1. Лингвална коартикулација, 2.1.2. Лабијална коартикулација, 2.2. Степен коартикулације у зависности од прозодијских фактора, 2.2.1. Вокалске транзиције гласа [s], 2.2.2. Трајање гласа [s], 2.3. Степен коартикулације у зависности од звучности, 2.3.2. Вокалске транзиције после гласова [s] и [z], 2.3.2. Трајање гласова [s] и [z], 2.4. Трајање консонаната у зависности од вокала, 2.4.1. Експлозиви, 2.4.2. Фрикативи, 2.4.3. Африкате, 2.4.4. Сонанти, 2.5. Вокалске транзиције, 2.5.1. Експлозиви, 2.5.2. Фрикативи, 2.5.3. Африкате, 2.5.4. Сонанти, 2.6. Спектралне карактеристике консонаната у зависности од коартикулације са вокалима, 2.6.1. Фрикативи, 2.6.2. Африкате, 2.6.3. Експлозиви, 2.6.4. Сонанти, 2.7. Закључци;

3. Асимилација по звучности (122–153): 3.1. Досадашња истраживања, 3.2. Експлозиви, 3.2.1. Парњаци у контакту, 3.2.2. Различити експлозиви у контакту, 3.2.3. Експлозиви у контакту са другим консонантима, 3.3. Фрикативи, 3.3.1. Парњаци у контакту, 3.3.2. Фрикативи у контакту са другим гласовима, 3.4. Африкате, 3.5. Сонанти, 3.6. Закључци;

4. Коартикулација консонаната у зависности од себи сродних гласова (154–217), 4.1. Досадашња истраживања, 4.1. Стапање и сливање, 4.2.1. Сливање, 4.2.2. Стапање, 4.3. Лабијални консонанти, 4.3.1. Асимилација по примарном месту артикулације, 4.3.2. Палатализација лабијалних гласова, 4.4. Алвеоларни гласови, 4.4.1. Палатализација алвеоларних гласова, 4.4.2. Веларизација алвеоларних гласова, 4.5. Де нтални гласови, 4.5.1. Палатализација денталних гласова, 4.5.2. Асимилација денталних гласова по примарном и секундарном месту артикулације, 4.6. Претпалалтални консонанти, 4.7. Веларни гласови, 4.8. Закључци;

5. Утицај прозодијских карактерстика на вокале (218–245), 5.1. Вокал [i], 5.1.1. Вокал [i] у акцентованим слоговима, 5.1.2. Вокал [i] у отвореним и затвореним слоговима, 5.1.3. Коментари, 5.2. Вокал [e], 5.2.1. Вокал [e] у акцентованим слоговима, 5.2.2. Вокал [e] у отвореним и затвореним слоговима, 5.2.3.1. Кратки акцентовани вокал [e□], 5.2.3.2. Дуги акцентовани вокал [e□], 5.2.3.3. Кратки неакцентовани вокал [e□], 5.2.3.4. Дуги неакцентовани вокал [e□], 5.3. Вокал [a], 5.3.1. Вокал [a] у акцентованим слоговима, 5.3.2. Вокал [a] у неакцентованим слоговима, 5.3.3. Коментари, 5.4. Вокал [o], 5.4.1. Вокал [o] у акцентованим слоговима, 5.4.2. Вокал [o] у отвореним и затвореним слоговима, 5.4.3. Коментари, 5.5. Вокал [u] 5.5.1. Вокал [u] у акцентованим слоговима, 5.5.2. Вокал [u] у неакцентованим слоговима, 5.5.3 Коментари;

6. Акценатске промене речи у континуалном говору (246–306), 6.1. Досадашња истраживања, 6.1.1. Типолошке карактеристике прозодијског система, 6.1.2. Експериментална испитивања акцената, 6.1.3. Метод нормализације, 6.2. Силазни акценти, 6.2.1. Дугосилазни акценат, 6.2.2. Мерења за дугосилазни акценат, 6.2.2. Краткосилазни акценат, 6.2.4. Мерења за краткосилазни акценат, 6.3. Узлазни акценти, 6.3.1. Дугоузлазни акценат, 6.3.1.1. Дугоузлазни акценат на двосложним речима, 6.3.1.2, Дугоузлазни акценат на првом слогу тросложних речи, 6.3.1.3. , Дугоузлазни акценат на пенултими тросложних речи, 6.3.1.4. Мерења за дугоузлазни акценат, 6.3.2. Краткоузлазни акценат, 6.3.2.1. Краткоузлазни са постакцентатском дужином, 6.3.2.2. Краткоузлазни акценат под утицајем реченичне интонације, 6.3.2.3. Мерења за краткоузлазни акценат, 6.4. Закључци;

7. Закључак (308–314); Литература (315–323); Биографија.

Докторска дисертација садржи 195 слика, спектрограма и приказа спектара гласова, 141 табеларни приказ извршених мерења и 4 табеле са резултатима мерења фреквенције основног тона и нормализоване вредности за сваког испитиваног говорника.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

У својој докторској дисертацији кандидаткиња Ана Батас проучава фонетске процесе у континуалном говору, на оба нивоа говорне организације, сегментном и супрасегментном, са циљем откривања и прецизне дескрипције фонетске основе варијантности континуалног говора. Феномен варијантности говора одавно је предмет интересовања фонетичара у свету и у многим језицима он је темељно и успешно изучаван модерним методама експерименталне фонетике у другој половини двадесетог века, док за наш језик постоје само малобројна и недовољна истраживања ове врсте. Одређујући овако обиман и захтеван предмет свог рада, кандидаткиња је велику пажњу посветила изградњи концепције дисертационог истраживања, проучавању обимне стране (и домаће) литературе, избору најподеснијих метода експерименталног истраживања и техника снимања језичког корпуса, као и самосталној експерименталнофонетској анализи целокупног говорног материјала.

У уводном поглављу је (стр. 1 - 26) образложен предмет дисертације, издвојени су и дефинисани кључни појмови терминолошке базе: коартикулација, асимилација, алтернација, модификација, са фином анализом разлика између наизглед синонимних термина (палатализовани, веларизовани, лабијализовани : палатални, веларни, лабијални) и анализом различите употребе темина у појединим фонетским школама и код најпознатијих истраживача. Као главни задаци рада издвојени су: испитивање на материјалу српског језика четири основна типа коартикулационих процеса: лабијална, лингвална, веларна (велофарингална) и ларингална коартикулација и то унутар граматичке и фонетске речи као и на споју двеју фонетских речи, затим испитивање вокалског квалитета у различитим силабичким структурама и зависности тонске контуре акцената од позиције у речи и фрази. Као циљеве оваквог испитивања кандидаткиња наводи:" да се уочене појаве:

- прецизно опишу и квантификују методама акустичке фонетике;
- доведу у везу са артикулационим покретима преко постојећих модела коартикулације;
- доведу у везу с различитим постојећим класификацијама (акустичким, артикулационим и фонолошким) и да се систематски презентују;
- поредећи их са сличним процесима и гласовним сегментима других језика, издвоје оне које су карактеристичне за фонетски систем српског језика."

У ову сврху одабрана је одговарајућа методологија и конкретни истраживачки поступци. Уводно поглавље доноси детаљан опис језичког корпуса, избора информатора, прегледан табеларни приказ типичних речи-узорака и начина мерења релевантних параметара и изузетно детаљан и информативан опис свих типова мерења која су била потребна у предузетом истраживању. Посебно се истиче одлично одабрана и адекватно тумачена

литература, код које су за ово поглавље издвојени радови теоријског, општег и методолошког карактера, док су радови са проблематиком идентичном оној коју ова дисертација ставља у центар интересовања, анализирани у наредним поглављима, детаљно коментарисани и сваки пут поређени са сопственим резултатима. Овде су објашњене и поставке теорија из сфере акустичке фонетике, од којих су неке мало познате нашим фонетичарима, а које је кандидаткиња добро проучила и зналачки примењивала у раду тамо где је то било сврсисходно (Фантова теорија извора и филтара, Стивенсова квантална теорија, Китингова теорија прозора, Линдбломова теорија прилагодљиве варијабилности).

Друго поглавље, **Коартикулација консонаната у зависности од вокала** (стр. 27–121), почиње описом природе коартикулационих процеса, са добро одмереним релевантним чињеницама из артикулационе фонетике, неопходним за разумевање акустичких варирања код гласова у контакту: објашњава се механизам лингвалне и лабијалне коартикулације, значај примарног и секундарног артикулатора, важност флексибилности делова језика који учествују у артикулацији, специфичности обеју артикулација. Резултати оригиналних испитивања увек се пореде са литературом о овим гласовима, а факти из литературе коментаришу сопственим размишљањима и закључцима. Кандидаткињино испитивање утицаја прозодијских фактора на степен коартикулације, илустровано табеларним приказом вредности другог и трећег форманта вокала из слога са који се нашао у свипм позицијама у речи / у иницијалном положају у речи (састанак), у медијалном положају (засадио), у постакцентском слогу (писац) и у предакценатском слогу (самарџија) / - један је од модела који показује колико инвентивно су састављани модели и колико детаљно се анализирала свака гласовна комбинација и сваки параметар у њој који може утицати на елементе коартикулације. У оквиру анализе коартикулације код консонаната добили смо податке о улози звучности гласова, променама трајања консонаната и о њиховим вокалским транзицијама и то детаљно и за сваку групу посебно (експлозиви, фрикативи, африкате и сонанти). Сви релевантни подаци илустровани су не само табеларним приказима, већ и изванредним спектрограмима и графичким приказима, за које се мора истаћи да су и у техничком смислу врхунски, а израдила их је самостално кандидаткиња, без помоћи техничког особља (таква помоћ је иначе у свим лабораторијама уобичајена и без ње већина фонетичара не може). Иста констатација важи и за све остале снимке приказане у овом раду. Кандидаткиња Ана Батас је посветила много времена не само овладавању овом врстом техничке културе, већ и њеном вишегодишњем усавршавању.

Резултати мерења приказани у овом поглављу говоре о томе да у нашем језику

акцентованост слога чини изразитијим и карактеристике његове консонантске компоненте, али не утиче на њих позицијом (слога) у речи. Звучност консонаната се показала мање утицајном. Вокалско окружење неједнако утиче на различите типове консонаната, а у целини мање на квантитет него на вокалске транзиције. Код палаталних консонаната постоји изражен утицај на вокале, па се констатује да "због великог утицаја на централни део вокала, можемо говорити од некој врсти прогресивне и регресивне палатализације: вокали после палаталних гласова пролазе кроз значајне акомодације. " (стр. 120) Веларни гласови показују највећу варијантност у вокалском окружењу, што потврђује постављену хипотезу, они се наиме "истурају испред вокала предњег реда, лабијализују се испред лабијализованих вокала, остају веларни, а нелабијализовани испред вокала [а]." (стр. 121)

Треће поглавље, **Асимилација по звучности** (стр. 122–153), третира појаве које су традиционално и одавно присутне у нашој фонетици, али доноси и сасвим нове артикулационе податке, наведене према најновијим радовима, објављеним после 2000. године (Охала – Соле 2008, Риц – Јонгман 2009, Рекасенс – Мира 2012). Кандидаткињина акустичка анализа обухватила је све релевантне позиције (унутрашњост граматичке и фонетске речи и границе између речи) и различите структуре речи (домаће сложенице, речи страног порекла, спојеве акцентогених речи, консонанте у енклизи и проклизи). Посматрани су и утицаји фактора за које се претпоставља да ће довести до невршења адаптације - пауза и раздвајање клитике и акцентогене речи. Новину доноси откривање случајева прогресивне асимилације по звучности (у нашој граматичког литератури ова асимилација је регресивна), која се одвија само у комбинацији где је први консонант безвучан а други звучан и за коју је констатовано да може бити регионална црта јер је имају испитаници из само једног региона (стр. 133). Од осталих резултата које доноси ово поглавље издвајамо занимљива запажања о озвучавању гласа ф̲ испред звучног консонанта, јер иако број потврда није велики, ово опет покреће старо питање о статусу фонема ф̲ и в̲ у систему (мада неадаптирање звучног в̲ говори у прилог непостојања пара), а такође је вредан и податак да се африкате обично реализују са звучном оклузијом, али са безвучним фрикативним наставком.

На почетку четвртог поглавља, **Коартикулација консонаната у зависности од себи сродних гласова** (стр. 154–217) уводи се терминолошка јасност код сличних консонантских процеса у консонантским групама, па се за делимично или потпуно преклапање њихових артикулација у скупини уводи термин *стапање*, а за обједињавање делова африкате (експлозивног и фрикативног) задржава се термин *сливање*. Следи критичка анализа домаће

литературе из које се види да неки наши познати фонетски описи у данашње време морају бити иновирани и усклађени са новим научним сазнањима, а да неки, дајући описе стандардних артикулација, у њих заправо укључују регионалне варијанте. Ове последње су пак занимљиве јер " ако у српском језику постоје ретрофлексни гласови, онда су то управо гласови у банатско-бачким говорима, док се у осталим дијалектима и стандардном језику, у којима се јавља шесточлани систем предњонепчаних фрикатива и африката, такве варијанте сасвим сигурно не јављају." (стр. 158). Кандидаткиња затим исправно закључује на основу сопственог проучавања да су ове африкате састављене од оклузивног дела апикално-посталвеоларног оклузивног [t] или [d], који нису делови денталних експлозива какви су иначе у српском језику, и од фрикативног дела апикално-посталвеларног гласа. Као потврду њихове благе лабијализованости, коју је и Б. Милетић констатовао, она наводи њихову нижу центроидну фреквенцију и спектрални облик (стр. 159). Опширна анализа у овом поглављу, поткрепљена добро одабраним снимцима изговора различитих типова консонантских скупина показује да се не само разликују процеси код различитих типова консонаната, него и да је у неким комбинацијама немогуће на снимку видети акустичку разлику, иако се она може аудитивно приметити (билабијални гласови, стр. 216). Међу појавама у анализираним консонантским скупинама, истичемо лепо закључивање из одељка о алвеоларним гласовима, изведено на основу сопствених анализа: "Алвеоларни назал палатализује се испред палаталних гласова, а испред палаталне африкате се (као и испред других фрикатива и африката) релативно често губи, уз пренос назалности на претходни вокал. Сматрамо да се у српском језику не може говорити о два засебна алофона фонеме /l/ у позицији испред веларних гласова, јер је разлика између варијанти градуелна, а не категоријална. Назални алвеоларни сонант постоје веларан испред веларних гласова, што је потврђено појавом првог антиформанта на вредностима преко 3000 Hz. Пошто је његов спектар слабог интензитета, претпостављамо да се у низу случајева назал губи и испред веларних гласова, а даназалност преноси потпуно на вокал." (стр.217)

Пето поглавље, **Утицај прозодијских карактерстика на вокале** (стр. 218–245), доноси анализу свих пет наших вокала појединачно, у две карактеристичне позиције - у акцентованом и у неакцентованом слогу. За разлику од језика у којима је реализација вокала изузетно подложна променама у неакцентованим слоговима и где увек долази до њихове делимичне, па и потпуне редукције, српски је тип језика за који се сматра да вокали нису подложни значајним изменама квантитета и вокалског квалитета у неакцентованим слоговима и да је, уколико се то дешава, реч искључиво о дијалекатским цртама, а не о

стандардном изговору. Анализа коју доноси ово поглавље проверава ове ставове и укључује стална поређења сопствених резултата и оних из наше литературе, пре свега из радова П. Ивића и И. Лехисте. Издвајамо следеће вредне констатације које кандидаткиња у виду коментара износи о овим процесима. За општу класификацију алофона – да ли је вокал отворен или затворен, довољни су подаци о прва два форманта, али су за процену степена отвореност и затвореност отвореног кратког акцентованог вокала потребне и вредности трећег форманта. За кратки вокал е се закључује да се могу издвојити три дијафонске варијанте: изразито отворен вокал [е] у бачком говору, отворен вокал [е] у западнобосанском говору и умерено отворен вокала [е] у севернијим млађим новоштокавским говорима. (стр. 228) И даље, за дуги акцентовани вокал: "Најзатворенији дуги вокал [е] јавља се, супротно очекивањима, код информатора из источнохерцеговачког и источнобосанског говора, а не код представника бачких говора." (стр.229), а за квалитет кратког вокала а, поводом Ивићевог мишљења (стр. 234) да је кратко постакценатско /а/ увек централизовано, и да је најцентрализованије иза силазних акцената, док је дуго постакценатско /а/ унутар распона наглашених алофона, она констатује:" О изразитој централизацији неакцентованих кратких вокала [а] може се говорити само код говорника из бачких говора. Кад кажемо "изразита централизација", мислимо на повећање распона између првог и другог форманта, односно на истовремено спуштање првог и подизање другог форманта. Код осталих информатора може се говорити о слабо затворенијем неакцентованом вокалу, пошто је, као што смо видели и на основу просечних вредности првог форманта, он увек нешто нижи у неакцентованим слоговима." (стр. 235)

У шестом поглављу, **Акценатске промене речи у континуалном говору** (стр. 246–306) најпре се анализира богата литература о овом питању, пре свега домаћа, а она је дуги низ деценија пратила развој, структуру и типолошке карактеристике српског прозодијског система. Кандидаткиња А. Батас себи поставља задатак да упореди постојећа истраживања и данашње стање у говорима који улазе у основицу српског књижевног језика, полазећи од исправне поставке да је у току смањивање, некад веома изражених разлика међу овим говорима. Исто тако, она проблему прилази са иновативном методологијом и проучавање базира на примени једног од метода нормализације (Роузов модел, стр. 255). Овај метод настоји да на најмању меру сведе утицај индивидуалних разлика код говорника и да што је могуће више избегне ефекте паралингвистичких компоненти. Кандидаткиња у центар интересовања ставља не тонски однос акцентованог и њему суседног слога, већ кретање тона у фонетским речима. За сваки од наша четири акцента извршена су мерења, дати

богати табеларни прикази измерених вредности и издвојени карактеристични типови према уоченом тонском кретању, представљени одличним графичким приказима. За дугосилазни акценат дато је седам типова, за краткосилазни такође седам, а за дугоузлазни и краткоузлазни акценат извршено је више прецизних мерења, чији резултати нису формулисани као егзактни типови тонских кретања, на начин како је то код силазних акцената, већ као десет, односно осам типова мелодијских контура према фонетским условима реализације - број слогова у речима, место акцентованог слога, присуство постакценатског квантитета и сл. Одређена методолошка неуједначеност у овом поглављу произилази из познате чињенице да је фонетска природа наших силазних акцената далеко једноставнија, а узлазних неупоредиво сложенија, те да је примена новог метода овде још у зачетку. Методи пренети директно из језика са сасвим другим типолошким карактеристикама прозодијског система увек имају неке недостатке у примени. Баз обзира на то, свежина приступа и прецизност мерења приказују овај метод као перспективан и даља истраживања ће показати како се он за потребе истраживања у нашем језику може модификовати и усавршити. Добра страна већ обављених мерења јесте проучавање акценатске проблематике кроз њено повезивање са интонационом сфером.

Седмо поглавље доноси **Закључак** (стр. 308–314). То је прецизан и садржајан преглед постигнутих резултата. Заснован је на обављеним анализама, чији су најбитнији резултати већ били истакнути у парцијалним закључцима сваког од шест претходних поглавља, а сада су изложени из перспективе укупних фонетских процеса који су у дисертацији посматрани. За закључцима следи списак литературе на основу које је постављена теоријска подлога и оквир предузетих истраживања и он садржи 130 добро одабраних релевантних библиографских јединица стране и наше фонетске литературе.

VI Списак научних и стручних радова који су објављени или прихваћени за објављивање на основу резултата истраживања у оквиру рада на докторској дисертацији

1. *Акустичке карактеристике алофона фонеме /х/ у интервокалском положају*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 40/3, Београд, 2011, стр. 183–208.

2. *Акустичке карактеристике експлозива српског језика у финалном положају: квантитет*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 39/3, 2010, стр. 255–274.

3. *Акустичка анализа консонаната – неки методолошки проблеми*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 41/3, 2012, стр. 300–318.

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Докторска дисертација Ане Батас *Фонетска и акценатска променљивост речи у континуалном говору* представља велико и озбиљно научно истраживање, са јасно постављеним циљевима и добро одабраним методама, теоријски и методолошки утемељено. Резултати овог рада су донели нова сазнања у сложеној и мало изученој области српске фонетике, каква је варијантност гласовних и прозодијских јединица у континуалном говору.
И док за резултате фонетских процеса који се на фонемском нивоу одвијају мењањем дистинктивних обележја и дају као резултат нове фонеме, ми имамо јасна сазнања и тачне представе о механизмима и дометима оваквих процеса, за алофонску проблематику, која чини основу разноврсности и променљивости звучања у живом реалном говору, таквих сазнања немамо ни као говорници, ни као стручњаци док се не изврше експериманталнофонетска испитивања природе ових процеса. Дисертација Ане Батас пионирски је подухват у овом погледу и прво испитивање овог обима за српски језик. Због недостатка оваквих сазнања, у претходним деценијама су каснили многи научни пројекти који се по својој природи ослањају на познавање алофонске проблематике, од уже лингвистичких, теоријских до апликативних у области техничких и информатичких дисциплина, аутоматског препознавања и синтезе говора, иновативних приступа настави српског језика од основне школе до универзитета, модернизације предавања српског језика као страног, односно предавања страних језика уз укључивање савремених контрастивних фонетских метода, као и унапређење рада на говорној рехабилитацији и специјалној едукацији.

Од нових сазнања која нам дају резултати овог истраживања истаћи ћемо она која представљају истовремено и мање очекиване фонетске чињенице, а таквих има чак и код општепознатих фонетских феномена каква је звучност, а има их, наравно и код свих других фонетских процеса који су овде анализирани: форманти вокала после звучних гласова имају више формантске транзиције; ако се сонант обезвучи, он прелази у глас који одговара безвучном фрикативу; звучни гласови се, па чак и вокали, у позицији апсолутног краја фразе обезвучавају, али без могућности вршења демаркативне функције. Даље, ако се у међусобном контакту нађу билабијални назал и лабиодентални сонант или фрикатив, доћи ће до асимилације по месту творбе. Алвеоларни назал и на фонолошком плану алтернира билабијалним испред лабијалних гласова, а на фонетском плану може се реализовати као билабијални или лабиодентални назал, али може и остати алвеоларни, чему евидентно доприноси и визуелни опажај у случају читања текста; када се претпалатални консонанти, који су примарно лабијализовани, нађу испред вокала предњег реда, долази до укидања

њихове лабијализације. Вокали испред назалних сонаната постају назализовани и могу остварити контраст назалност – оралност када се назални сонант губи испред фрикатива и африката. Већ на основу тонске линије могуће је утврдити постојање или непостојање постакценатског квантитета. До оваквих резултата ни професионални фонетичари не могу доћи пре него што се приступи оваквим испитивањима.

VIII и IX ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Огроман број снимљених узорака говора, претворен у спектрограме највишег квалитета, као и опсежни и прегледни табеларни прикази са класификованим резултатима мерења, показују систематичност и озбиљност у обради материјала који је одабран за језички корпус. Ниједна од приказаних табела и ниједан одабрани спектрограм или графички приказ нису у овом раду сувишни, нити би могли бити изостављени. Вештина прављења оваквих избора ствара се споро и дуго, а кандидаткиња Ана Батас је у свет експерименталнофонетских истраживања ушла још као студент магистарских студија и од тог времена није престала да се у овој области усавршава и напредује. Зато је све урађено на високом нивоу и професионално. Све је складно уклопљено у основни текст дисертације, а он је јасан, прегледан и информативан.

Нови термини које ауторка сматра бољим од постојећих, свуда су прецизно дефинисани, са јасно образложеним разлозима за њихову употребу. Већ постојећи термини, посебно они из стране литературе нису посебно објашњавани јер се, наравно, рукопис дисертације намењује само обавештеној публици из најуже струке, па би се зато могло сугерисати да се касније, за потребе нешто шире публике, у штампану верзију укључи мали терминолошки појмовник, који би читаоцима попут постдипломаца и студената коришћење ове вредне студије олакшао.

Сваки резултат акустичких мерења довођен је у везу са постојећим артикулационим корелатом и коментарисан из аспекта теоријске лингвистике и из аспекта уже фонетске материје, са указивањем на значај уочених чињеница и њихову функционалну вредност. Тамо где није могуће изводити закључке због непостојања теоријске основе или неопходних претходних или специфичних додатних испитивања, на то је јасно указано, уз веома добре сугестије како би таквом проблему ваљало прићи и које би прелиминарне послове требало у будућности обавити, како би се проблему могло приступити.

Обављено истраживање и обрада језичког материјала створили су широку и поуздану базу за различита друга фонетска истраживања, због чега је овај језички корпус постао и

драгоцен фонетски ресурс који ће годинама моћи да се користи. Намеру да уради истраживање које би, како је у образложењу теме формулисала, "требало да послужи као база за друга фонетска и нефонетска истраживања и то и примењена (ортоепија, ортографија и методичка истраживања учења српског језика као страног) и теоријска (лингвистичка типологија и општа фонетика)", кандидаткиња је у потпуности остварила.

Кандидаткиња потпуно и поуздано влада и научном методологијом и техником научног рада, па је излагање квалитетно и садржајно, а стручном читаоцу пружа не само информацију него и задовољство.

X ПРЕДЛОГ:

На основу укупне оцене дисертације, комисија једногласно предлаже Наставно-научном већу Филолошког факултета Универзитета у Београду да Извештај о оцени докторске дисертације мр Ане Батас под насловом *Фонетска и акценатска променљивост речи у континуалном говору* прихвати и упути га Већу друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду на сагласност и да кандидаткињу, по добијању сагласности, позове на усмену јавну одбрану рада.

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

_____

1. Др Јелица Јокановић Михајлов, редовни професор

_____

2. Др Весна Крајишник, доцент

_____

3. Др Зорка Кашић, редовни професор